

Csendes válasz a Népzenei Hangos Újságnak

Nemrég egy kiváló népdalénekesünket felkérték szereplésre a rádió népdalműsorában. Ő kíséret nélkül akart előadni régi népdalokat, ám közölték vele, hogy azt nem lehet, csakis kísérettel énekelhet. Ezért Kodály népdal-feldolgozásából akart választani, amire szintén közölték vele, hogy az pedig nem tartozik bele a népzenei osztály műsorába, mert az már „magas zene”. Tehát valakinek a „harmonizálását” kellett előadni.

Ezek után kértek tőlem előadást a Népművelési Intézet veszprémi megbízására. Ott ezt a gyakorlatot igyekeztem kipellengérezni. Természetesen számítottam rá, hogy a rádió nem hagyja szó nélkül a bírálatot; arra viszont nem számítottam, hogy állításaimat nem fogja teljes hűséggel szétszűrni a hallgatók millióinak. Pedig így történt: a március 7-i „Népzenei hangos Újság”-ban úgy állítottak be, mint aki egy sor kiváló zeneszerző népdal-témájú műveit — Lajtháét, Farkas Ferencét, Bárdosét, Járdányiét — nem tartom terjesztésre alkalmasnak — holott róluk egyetlen szót sem ejtettem. Így nem kellett vitatkoznuk arról, ami kényes lett volna, viszont szembe lehetett állítani engem a zeneszerzők egy jelentős részével.

Szerencsére állításaimat írásban küldtem el a tanácskozára, minthogy magam nem tudtam jelen lenni, s így szószíri hűséggel tudom idézni az elhangzottakat. Azt hiszem, az úgy nemcsak a vita tisztessége miatt, hanem önmagában is van annyira közérdekű, hogy érdemes a közönség elé vinni a kérdést. Az itt következő szöveg hangzott el, s ezért vállalom a nyilvánosság előtt a felelősséget:

Minden stílus sava-borsa az előadásmód. Különösen áll ez mindenfajta hagyományos és népi zenére.

Napjaink öröndetes jelensége, hogy az ifjúság egyre szélesebb rétegeiben támad fel az igény a népi éneklés és hangszeres zenélés hagyományos stílusának megismerésére és feltámasztására. Vagyis nemcsak a dallamanyag fontos számukra, hanem a megszólaltatásnak az a sajátos módja is, ami a dallamon túl olyan megkapó a népi zenei hagyományban, s amiről Bartók és Kodály emlékeztető nyilatkozatai tettek tanúságot. Ők már nem érthették meg azt az örömet, hogy fiatal énekesek ajkáról halljanak úgy megszólalni régi népi dallamokat, mintha egy öreg székely vagy moldvai asszony hangját hallanánk: a díszítések hagyományos finomságaival és a hangszínek sokszor szinte megtévesztően eredeti árnyalataival. Még kevésbé lehettek tanúi annak a mozgalomnak, amely az Erdélyben még virágjában levő, de nyomokban Magyarországon is feltalálható hangszeres stílust támasztja föl népi zenekarok formájában, s terjeszti a táncházak ifjúsága körében. Nyilvánvaló, hogy elsősorban ennek az előadásmódnak hangulata ragadja meg a fiatalságot, ezért keresi fel a táncházakat, ezért járja magnetofonnal azokat a régies szigeteket, ahol még ez a hagyomány él és hallható.

Párhuzamos ez az érdeklődés azzal, amit szintén az újabb nemzedékek körében tapasztalunk világ-szerte: hogy a középkori zenének is igyekeznek feltámasztani eredeti hangszereit, megszólalási formáit, előadásmódját; hogy éppen napjainkban még a közelmúlt zongoristáinak, a pianofortének előadási problémái is annyira vonzózták a zenetanuló növendékeket. Amikor tehát a folklorista örül a népi előadástílus vonzóerejének, nem szűk „szakmai szempontok” vezetik, hanem az az öröm, hogy egy általa ismert, sajátos és hatásos stílus rendkívüli művészeti életünkbe és emberségünkbe.

Lelkesedésem akkor zavartalan, amikor azt látom, hogy a hangszeres zenész maga jár gyűjteni, együtt zenél egy-egy kiváló primással, tanulmányozza a vonótartást, a fogásnemeket, a hangolást minden csínját-bínját, és olyan zenélést tud produkálni, amivel a hagyományt fenntartó helyi zenész és a hagyományokban élő közönség egyaránt tökéletesen meg van elégedve. És olyan arányban fogy a lelkesedésem, amennyiben ettől a stílustól eltérnek különböző hangszerek hozzáadásával, hangszínek belekeverésével, s egyre távolodnak a kialakult klasszikus hangzásideáltól.

Természetesen nem tartom eleve kizártnak bizonyos továbbfejlesztés jogosultságát. Valószínű, hogy a hagyomány továbbbélése esetén ilyen továbbfejlesztés magától is létrejönni fog. Csakhogy itt egyelőre nem működik a sok száz éves hagyomány művészeti színvona-

lának fontos biztosítója: a közönségi szűrő, ami a nem sikerült próbálkozásokat kiostálja, s a legjobb megoldások halmozásával a fejlődést a legmagasabb művészeti színvonal felé irányítja. Nem „utánzás” tehát, ha a kialakult és lezárt népi stílus hű megszólaltatását tűzzük ki célul, hanem ugyanannak a stílusnak megkövetelése, ami akár a középkori, akár a klasszikus zene előadásában ma már szinte filológiai pontosságú szabályokat tár fel, és tesz kötelezővé.

Természetesen van a népzene-nek egy további jelentősége is: megjelenni a műzene mai fegyverzetében a koncertdobogón és a tömegközlelési szervek műsorai-ban. De szintén természetesen ilyen „felhasználás” csak akkor elégíti ki művészileg, ha a feldolgozás is olyan magas művészeti érték, mint a feldolgozott, a néphagyomány kiértékelt darabja. Hála istennek, bőven van erre is példánk: Bartók és Kodály feldolgozásai, amelyekben a más közegbe átültetett népzene megkapja — kárpótlásul elvesztett eredeti előadási sajátosságaiért — a magas művészet értékeit, amelyek új oldaláról tudják megvilágítani eredeti sajátosságait.

Az következik mindebből, hogy két csúcsteljesítménye van a népzene felhasználásának mai zenéletünkben: a teljesen hű, hagyományos stílus mind szólóénekekben, mind népi zenekari előadásban, valamint a magas művészeti színvonalú feldolgozás, tehát Bartók és Kodály népdalfeldolgozásai. Amilyen mértékben van távol valami ettől a két határponttól — valami közbeeső skálán —, olyan mértékben stílustalan, művészietlen és alkalmatlan a terjesztésre.

Megdöbbenve tapasztaljuk mégis, hogy mind a rádió gyakorlatában, mind a televízió Páva-vetélkedőinek zsűrizésében teljesen ellenkező gyakorlat érvényesül. Éneke-seink szóló népdallal nem állhatnak a mikrofon elé, csakis úgynevezett „feldolgozásokkal”, s ha Bartók vagy Kodály egyszerű feldolgozásait akarják választani, akkor kiderül, hogy az nem tartozik a „népdalműsor” kategóriájába, az már „magas zene”. Ugyanez kezd elterjedni a népdalvetélkedők zsűrijének gyakorlatában is: a többek-később hiteles népi stílusban játszó zenekarok kíséretét leválasztják az énekesről, ha továbbbenedik, s azoknak el kell fogadniuk a továbbiakban a zeneszerzők „kíséreteit”.

Kérdés, minek minősíti a rádió és televízió ezeket a zeneszerzőket és feldolgozóikat, és maguk is minek minősítik magukat, ha már nem tartoznak bele a „magas zene” körébe — hiszen az ki van zárva ezekből a műsorokból, legalábbis az ilyesminek bartóki és kodályi színvonala. Ugyanakkor feldolgozóik nyilván túl vannak a tiszta népzene határán; hiszen azt sem engedik ezekben a műsorokban érvényesülni. Ha azt a műsorfajtát egészében vesszük tekintetbe, amit a rádió népzenei osztálya nyújt a hallgatóknak, vilá-

gos, hogy ez a kategória a szórakoztató zenének az az ága, ami — mint meghaladott „nemzeti zene” — a kispolgári ízlést igyekszik kiszolgálni: magyarnóta-éneklés, cigányzenekari kísérettel, operett-énekstílusban. S ebbe keverik bele a népdalt is, megfosztva mindkét művészi lehetőségétől: eredeti szépségétől csakúgy, mint a legnagyobb alkotók hozzájárulásától. Mert azzal is tisztában lehetünk, hogy a „magas zenei” műsorokból éppúgy hiányoznak Bartók és Kodály leg-szebb népdalfeldolgozásai, mint ahogy ki vannak zárva a népdalműsorokból. A korai, közös „Hűsz magyar népdal” feldolgozásain kívül, amit annak idején a műveletlen magyar közönség színvonalához mértek, szinte sosem hallunk valamit a két mester nagyszerű feldolgozásaiból. Tehát se itt, se ott! S ha azután kiirtjuk az eredeti megszólaltatást is, aminek pedig épp most van nagyszerű reneszánsza, amit Bartók és Kodály nem győzne dicsérni, ha megérte volna —, ha sikerül fent megőlni azt, ami alul öröndetesen kialakult, akkor marad a népdalműsorokban az olcsó középszer. És a népdal, ami egykor a „magyar nóta” hamis, dzsentrí-kispolgári magyarsá-ga elleni lázadás és megújulás hordozója volt, odaszorul aközé, aminek tagadása művészileg és társadalmilag egyaránt.

Ezt a gyakorlatot végre felül kell vizsgálni, még akkor is, ha egyesek anyagi érdekeit keresztezni kell, és akkor is, ha egy téves szerkezeti elgondolásból következik. **A népdal nem szórakoztató zene, hanem elementáris erejű művészet. Örüljünk, hogy tömegeket vonz a valódi művészettel való „szórakozásra”.**

GULYÁS MIHÁLY:

„HÁZTÁJI” ISKOLA

A márciusi hónap meg vannak számolva napjai, hiába ömlik oly buzgón az egérszínű égből. Vison-gató hógyózással elsőrendű, meg hőembernek — fején félrecsapott, vörös lábas, szájában kezűgyessé-gre valló pipa. Apró emberkék kergetőznek körülötte, nagyon vigyáz-va, nehogy ledöntsék. A tanító néni az ereszt alá húzódvá figyelő nevelt-jeit, a „háztáji” iskola hat növen-dékét. Haja fehér, eredetileg fekete volt, feketébb a hőember szemé-nél, hiszen az csak barnaszén.

— Pisti! Nem szabad húzgálni Terike haját!

A tanító néni tudja, nem egészen így áll a helyzet: Terike szab mér-téket, s ha Pisti túllépi a határt, kap egy taslit, vagy a kislány sírással jelzi, elég!

Mintha „igazi” iskola volna, oly sok lányom foltozza a havat. A két fiú meg is hempergett benne — birkózásukat maguk hagyták abba. A tanító néni harminchat évi gyakorlat alapján tudja, hogy a fizi-kai sorrendet így szokták kialakí-tani.

A csengőt taps helyettesíti. A gyerekek tesznek még egy kört, majd levertve ruhájukról a havat, sorba rendeződnek a bejárat előtt. Kezdődik az utolsó óra.

A három pad elfért a tanítói lak első szobájában, a táblának, hazánk térképének is jutott hely a falon, megfakult fényképek és néhány csendéletfestmény között. Tekin-tem ráfeledkezni egy színes fotó-ra. A tanító néni észreveszi.

— Ugye, az jár az eszébe, ha ilyen voltam, miért maradtam pár-tában? — Nevet. — Így jött ki a

lépés, van olyan zsák is, amire nem jut folt.

Semmi kedvem azzal vigasztalni, hogy a tanítónők között gyakori a magáramaradott, főleg faluban, rá-adásul ilyen piciben, ahol még egy „facér” segédjegyző sem akadt. A „háztáji” iskolára terelem a szót.

— Kinek az ötlete volt?

— Nem az enyém, elhiheti. Van annyi nyugdíj, hogy megéljen belőle. Tavaly nyugdíjaztak. Még valamikor májusban beállt hoz-zám hat asszony. Néznek egymásra, ki legyen a szószóló. Mindegyiket tanítottam, sőt, anyjukat, apjukat is. Hát titeket mi szél hozott ide? Le kellett ülnöm, úgy meglepődtem, hirtelenjében csak annyit tudtam mondani: nektek nincs ki mind a négy kereketek! Hát azt hiszitek, lehet manapság magániskolát nyit-ni?! De ők csak fújták a magukét, hogy ilyen apró gyerekeket isten el-len való vétek napi tíz kilométert buszoztatni, mindig kísérgetni kel-lene őket. Kijelentették, nem sajnálják az „iskolapénzt”, fizetik a fűtést, világítást. Arra voltak kí-váncsiak, kapható vagyok-e rá — a többi ők elintézik, akár a minisz-terig is elmennek.

A tanító néni beletúrt dús hajába, arca igen kedvetlenné vált, hangja fáradtan csengett.

— Tudom, milyenek egyesek, megszólásért nem mennek a szomszédokba. „Nézd csak, milyen tel-hetetlen ez a Mária, mellékállást szervez magának...” Azt feleltem nekik, ez bizony nem fog menni, én hiába volnék benne. Ha hiszi, ha nem, én a kisujjamat se mozdítot-tam az ügyért. De ezek a minden

hájjal megkent asszonyok egyenest a minisztériumba írtak, átnyúlva járási, megyei hatóságok feje fölé. Ebből a faluból sokan tanultak to-vább, még a főhatóságokhoz is jutott belőlük. Hozzá fordultak. Örven-dezve hozták a válaszlevelet. Mi tagadás, elírtam magam, az a „fő-ember” is tanítványom volt, s azt írta: „Mária néni igazi pedagógus, annak született, legszívesebben a saját fiamat is hozzájártnám.” Hát így lett meg ez a mi háztáji iskolánk. Nem vagyok, nem maradtam egyedül, mint a szedett tőke. Gyermekenként négyszáz forintot ajánlottak fel, háromra csökkentem.

— Már megbocsásson — vetettem közbe —, de több gyerek is elérne a „magániskolájában”?

Kérdően emelte rám tekintetét. — Arra gondolok — folytattam —, hogy jövőre „befut” az újabb „eresztés”, az elsősök, s a mostaniak második osztályba lépnek.

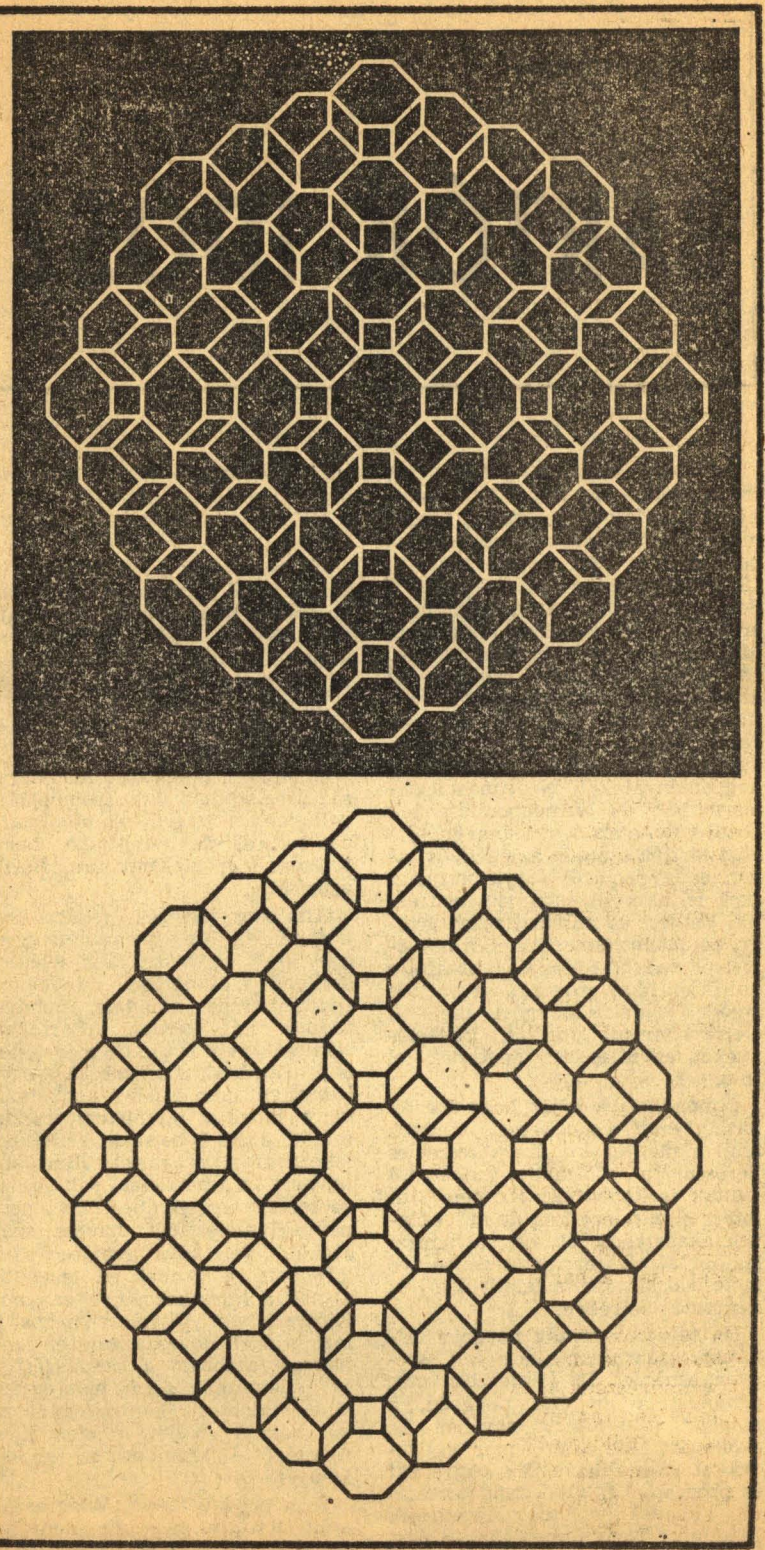
— Nem futnak be! Négy év múl-va csak három elsőosztályos lesz itt, azután... igen, egy sem lesz. Én itt kezdtem a pályám, akkor har-minckét gyermekem volt, egytől hat osztályig...

— És azt a harmat is elvállalja tanítványának?

Értetlenül néz rám.

— Nem ért maga engem. Egy fi-tying nélkül is tanítanám őket, hi-szen nekem van rájuk szükségem. Mondtam már, nem?

Hangja kétségbeesetten verdesett a megfakult fényképek, csendélet-festmények és hazánk térképe kö-zött, melyről egy csöpp, dombvidé-ki falu lassan továtúnik.

F. Farkas Tamás: Kristályszerkezet